

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Képzésügyi Osztályi Könyvtára
Lelt. napló: 157/ Lsz.:
9182451. csoport: szám.

A FŐKEGYURI JOG ÉS A FORRADALOM

A Központi Szegedi Hivatal
Könyvtárán
a 1951. lelet
tárolás Könyv-
..... 62.

MESZLÉNYI ZOLTÁN

VI a 15746

ESZTERGOM, 1920.
BUZÁROVITS GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA

KÖZVÉLEMÉNYEK
1888

Szorogó szívvvel és aggódással szemléltem a szellemi kisiklásokat, amelyeken a főkegyuri jog felfogásában úgy a közvélemény, mint hivatalos körök gondolkozása keresztülment. Sokáig mások tanácsán kívül a köteles szerénység tartott vissza attól, hogy tapasztalt és bölcs embereknek mint Ignotus mutassak utat, melyről azt állítom, hogy ez az igazi. Ismert nevű emberektől vártam, hogy elmondják a nyilvánosság előtt azokat a gondolatokat, melyeket e kis füzet tartalmaz, de mert ez nem történt, mintegy belső, lelki kényszer hatása alatt nyomdába adtam a kéziratot. Hajtott a rajongó szeretet, amivel az Egyház szabadságán csüggök, úgy amint azt annak isteni alapítója elgondolta s az alapító gondolatát a csalatkozhatatlan tanítóhivatal az emberekkel megismertette; s a fanatikus meggyőződés, hogy igazságoknak elferdítése s jogoknak elsikkasztása a szellemi világban nem maradhat „veto“ nélkül.

Legyen szabad még előrebocsátanom, hogy mikor főkegyuri jogokról beszélek, akkor — amint az olvasó magától is könnyen rájön — in concreto sokszor a kinevezési jogokra gondolok. Ennek oka egyrészt a mai viszonyok nehézségeiben rejlik, melyek megakadályozzák a főkegyuri jogok nagy összeségét felölelő munka megjelentetését, másrészt a kinevezési jog kérdésének időszerűségében.

Esztergom, 1919. november hó 20.

I. A főkegyuri jog.

Főkegyuri jog alatt bizonyos jogok összeségét értjük, amiket Magyarországon a király gyakorolt az egyházi javadalmak betöltése és az egyházi vagyon kezelése s ellenőrzése terén. Ebben a komplexumban volt bizonyos mag, ami igazi jogi realitás volt s e köré csoportosított az államhatalom sok más bitorolt jogot, összes túltengéseit, amiket a századokon keresztül az Egyházzal szemben érvényesített. A főkegyuri jog olyan volt, mint egy jó harmonika; lehetett nyújtani szinte hihetetlenül. Jött egyik-másik hatalmas kancellár, aki húzott egyet a már ugyis feszült hangszeren s az még mindig engedett, még mindig be lehetett sorozni valamit az úgynevezett főkegyuri jogok hosszú sorozatába.

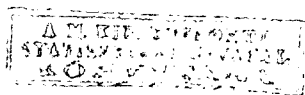
Mi ezekkel a bitorolt jogokkal itt nem akarunk foglalkozni. Csak arról a magról beszélünk, aminek a főkegyuri jogok komplexumában megfelelő igazi jogi realitás. Ennek akarjuk megállapítani eredetét s természetét, vagy helyesebben emlékezetbe idézni azokat a megállapításokat, melyeket előttünk komoly tudósok magukévá tettek.

A főkegyuri jog egyházi eredetű, mert olyan dolgokra vonatkozik, amik az egyház lelki hatalmához tartoznak. Ilyen elsősorban az egyházi hivatalok betöltésének joga, de azután a vagyonkezelés joga is, mely önként folyik az Egyház tulajdonjogából. Tehát csak az Egyház ruházhatta fel a magyar királyt ezzel a sajátos kiváltsággal. Kérdés, mikor?

Voltak és vannak, akik kedvezni akarván az udvari köröknek és az államhatalom képviselőinek, a főkegyuri jog gyökereinek kutatásában igen messze mentek s azo-

kat még szent Istvánnál akarták feltalálni, első királyunk legatusi méltóságában. Ezek szerint a pápáknak István halála után sikerült volna visszaszerezni a meggondolatlan bőkezűséggel adott jogokat; árpádházi és Anjou királyaink meg voltak azoktól fosztva. A XIV—XV. század folyamán azonban a királyok felvették a harcot a pápákkal s újra megszerezték a legatusi jogok egy részét s ezek a visszaszerzett legatusi jogok volnának tulajdonképen a mai főkegyuri jogositványok. Mindez, bár nagyon szépen hangzik, nem egyéb szellemeskedésnél, ami csak arra szolgál, hogy a király jogait minél erősebbeknek, minél hosszabb gyakorlat által megszentelteknek tüntesse fel. Ma már komoly tudós nem tagadhatja, hogy szent Istvánnak a pápa által adományozott kiváltságok — főleg a főpapok kinevezésére vonatkozók — csak saját személyének szóltak, utódaira át nem szállottak. Ezért IV. Béla, mikor 1238-ban az elfoglalható bulgár területekre vonatkozólag a legatusi méltóságot kéri a pápától, nem hivatkozik saját méltóságára, amint hivatkoznia kellett volna, ha a szent Istvánnak adott méltóság reá is átszállott volna, hanem inkább azzal akarja meggyőzni a pápát, hogy ezek a legatusi jogok *„mind még voltak adva boldog emlékü elődünknek.“* Fejér Cod. dopl. IV. I. 113. l.

A fönt vázolt felfogással ellenkezőleg tehát Magyarországon a javadalmak betöltése körül az akkor uralkodó általános kánonjogi szabályok voltak irányadók. A püspököket a káptalanok választották, a pápa erősítette meg s a király csak beleegyezését adta (assensus) a választáshoz. Ez a beleegyezés semmikép sem esett össze a bemutatás, praesentatio jogával, mert a középkori jog a püspöki javadalmakra nézve a praesentatio jogát nem ismerte. Gondoljunk csak az investitura harcokra, melyekben a pápák minden földi hatalommal dacoló erkölcsi erejükkel kivívták az Egyház szabadságát. Ha az Apostoli Szentszék érvényesíteni tudta akaratát a római császárokkal szemben s a püspöki java-

dalmak betöltésére vonatkozólag a wormsi konkordantummal az *electio canonica*-t érvényre juttatta, vajjon a kis Magyarország tudott volna dacolni az Egyház függetlenségét kivívó áramlattal s a magyar királyok többet tudtak volna elérni, mint a német császárok?

A középkoron keresztül nem volt a magyar királynak direkt joga a püspöki székek betöltésénél. A középkor vége felé Zsigmond kezd fellépni merész követeléseiivel s harcot indít a Szentszék jogai ellen. Motivumai, melyek a harcban vezették, elég alacsonyok voltak; gyűlölte IX. Bonifácot s hogy kivonja hatalma alól magát és a magyar népet, szakadásba kergette az országot. Mikor Rómától elszakadt, maga töltötte be az egyházi javadalmakat. Keresve később a megegyezést, tárgyalni kezdett XXIII. Jánossal s kérte tőle a javadalmak *adományozási* jogát, amit ő saját bevallása szerint, bitorolt. A pápa azonban hallani sem akart Zsigmond kérésének teljesítéséről. XXIII. János halála után a konstanzi zsinat adott állítólag egy bullát Zsigmondnak s ez a hirhedt bulla volna komoly emberek, még Fraknoi szerint is, a főkegyuri jog kifejezett pápai adománylevele. De ennek a bullának létezése nagyon is kétséges; sem magáról a bulláról, sem annak V. Márton által történt megerősítéséről nem tudnak a korbeli emlékek. Egyedül Verbőczy említi, de ez az ő egyedülálló tanúsága nem tudja bennünk megingatni a meggyőződést, hogy ez a bulla, mely a magyar királynak megadná a püspöknevezés, *nominatio* jogát, nem létezett soha.¹

¹ A konstanzi zsinat híres bullájáról Verbőczy-ig nem tud senki semmit. Verbőczy említi, hogy „ista libertas regni . . . una cum complurimis libertatibus huius regni in generali et celebri concilio Constantiensi . . . corroborata iurisque iurandi religione firmata fuit; prout in bulla superinde confecta clare continetur.“ (P. I. t. 11.) Verbőczytól átveszi a kiváltság-levél létezését Pázmány, sőt megtoldja azzal, hogy azt Márton pápa „bulla iurata“ confirmavit. „Habár a zsinattól kiállított bullának sem eredeti példányát, sem másolatát nem sikerült felkutatni és kiállítása

A főkegyuri jog nem pápai adományozó levélben kifejezetten engedélyezett kiváltság, hanem inkább gyakorlat útján alakult ki és vált igazi joggá abban a terjedelemben, amint a pápák a kezdetben jogtalan ténye-

felől a zsinat jegyzőkönyvei említést sem tesznek⁴, Fraknói mégis csodálatosképen minden bizonyíték hiányában is ragaszkodik a kiváltságlevél létezéséhez. (Főkegyuri jog 118. lap.) Lehetetlen azonban, hogy ilyen fontos iratnak nem lehetett volna ráakadni még a másolatára sem. 1447-ben, mikor Hunyady azzal fordult a pápához, hogy erősítse meg a magyar király kiváltságait, *30 évvel a konstanzi zsinat után* a híres bullának másolatát sem tudja bemutatni. A pápa maga is keresteti, de nem találják; s mert nem tudnak megtalálni még egy hiteles másolatot sem, a megerősítés elmarad... Az V. Márton részéről történt megerősítésre vonatkozólag jellemző, hogy a Congregatio Consist. egy Rossi nevű ügyvédje a magyar király jogainak védelmére felhozott érveket cáfolván, a konstanzi kiváltságlevélről megjegyzi, hogy az nem bizonyít: „cum non fuerit exhibitum authenticum... nullaque etiam talis privilegii mentio facta legitur in vita eiusdem Martini.“ (Fraknói 125. l.)

Mikor Fraknóinak „Magyarország összekötetései a Szent-székkal“ című munkája megjelent, Városv Gyula szembehelyezkedett Fraknóinak a konstanzi kiváltságlevélre vonatkozó állításával és bíráló szavait így zárta be: „Távol van tőlem még annak a gondolata is, hogy a magyar királyok kegyuri jogaiból bármit is eltagadjak. Csupán azt vitatom, hogy *ezeknek a jogoknak a konstanzi zsinathoz semmi közük sincsen.*“ Kath. Szemle 1901. 463. lap.

Városv Gyula még 1896-ban jelentetett meg egy cikket a Magyar Sion-ban, melyben a konstanzi bulláról szóló állítást regének nevezi, mellyel nézete szerint egyszersmindenkorra le kell számolni. Ugyanebben az értekezésében kifejti, hogy Verbőczy szeme előtt nem is lebegett valami külön Magyarországnak adott bulla, hanem csak a konstanzi zsinaton megkötött német konkordatum, melynek érvénye Magyarországra is kiterjedt. Ez a konkordatum megerősítette a régi jogokat; újakat nem adott. Tehát amint azelőtt nem volt a királynak püspöknevező joga, úgy azután sem. Verbőczy tévesen azt hitte, hogy a királyok sz. István óta *adományozási joggal* bírtak; ebben a feltevésben helyes volt kijelentése, hogy a konstanzi zsinat megerősítette ezt az adományozási jogot. De mert ez az adományozási jog a konstanzi zsinat előtt nem létezett, a zsinat nem is erősítette meg. Magyar Sion 1896. 15-ik lap.

ket hallgatólagos beleegyezésükkel jogosakká tették. A XV. századtól kezdve a királyok mindig nagyobb befolyást akarnak biztosítani maguknak a javadalmak betöltésénél, a pápák tiltakoznak, de tiltakozásuk az idők folyamán inkább a királyok által követelt *adományozási* jog ellen irányult, ellenben a javadalmakra való bemutatás, nevezés jogát hallgatólagos beleegyezésükkel elismerték. A királyok ragaszkodtak az adományozás jogához, azt védelmezték, de érdemleges bizonyítékot felhozni nem tudtak. Maga Pázmány, mikor II. Ferdinándhoz intézett emlékiratában az adományozási jog védelmére kel, csak Verbőczyre hivatkozik s magáévá teszi annak állítását, hogy a magyar királyok sz. István óta hatszáz éven keresztül *békés birtokában* voltak az adományozási jognak. Hogy ez mennyire a történelemmel ellenkező állítás, arra már föntebb rámutattunk.

Az évszázadok folyamán a Szentszék hallgatólagos beleegyezésével elismerte a magyar király püspöknevezési jogát. Amennyiben a főkegyuri jogot főleg a püspökségek betöltése szempontjából tekintjük, a nevezés tényei voltak azok, amiknek a főkegyuri jogok terén a *multban* megfelelt jogi realitás.¹

Ami ezentúl van, az adományozás már nem jog, hanem jogbitorlás. Igaz, hogy a királytól jövő okiratok mindig *adományozzák* a javadalmat, de ezekből az ado-

¹ E helyen még függetlenítjük magunkat azoktól, amiket a IV. pontban arra a kérdésre nézve mondani fogunk, vajjon püspöknevezési jogot lehet-e szerezni elbirtoklás útján s vajjon szereztek-e királyaink tényleg elbirtoklással ilyen jogokat. A IV. pontban rá fogunk mutatni arra, hogy jóllehet az egyes püspöknevezési tényeket a pápák elismerték néhány század óta, de ebből a gyakorlatból még sem származhatott igazi jog minden időre nézve, részint azért, mert elbirtoklás útján ilyen jogok meg nem szerezhetők, részint mert a Szentszéknek a nevezési jogot elismerő tényei és kijelentései megerősítései voltak a konstanzi bulában adott kiváltságoknak, amelyekre a királyok mindig hivatkoztak, de amelyek tulajdonképen soha sem léteztek,

mányozási tényekből azért nem lehetett igazi jog, mert azt a Szentszék soha el nem ismerte, ellenük sokszor kifejezetten tiltakozott s ellenkező felfogásának elegendőképen kifejezést adott minden kinevezés alkalmával, mikor a kinevezési bullában csak a király részéről történt *nevezés* tényéről tesz említést.¹

¹ Szántszándékkal hívjuk a királynak a javadalmak betöltése terén gyakorolt tényét *nevezésnek* és tartózkodunk az általánosan használt „kinevezés“-től, mert sokaknál ép ez utóbbi okoz fogalomzavart. Ma kinevezés alatt főleg valamely hivatalnak oly módon való betöltését értjük, mint az az államnál történik; mikor egy államhivatalnok megkapta „kinevezését“, új állásának összes jogaiba lép s egy további tényre nincs szükség. Ilyen értelemben vett „kinevezés“ a „*nominatio regia*“-nak nem felel meg. Bár a *nominatio* kifejezés a jogban hosszú fejlődésen ment keresztül, ma megállapíthatjuk, hogy a *nominatio regia* ugyanazt a jogi ténytet jelenti, mint a laikus patronus részéről gyakorolt *praesentatio*, vagyis *megjelölése, bemutatása*, megnevezése annak a személynek, aki majd a javadalmat az adományozótól megkapja. „Wie wir immer die Sache betrachten, in keinem Falle ist es kirchenrechtlich gerechtfertigt, die Nomination über die Präsentation zu stellen, noch weniger ihr dieselbe Tragweite beizumessen, wie der Anstellung von Staatsbeamten, da sie nie ein eigentliches Collationsrecht sein kann. Sie ist eine Art der Designation der Person, ein Vorschlag, aber kraft päpstlichen Privilegs mit der Wirkung, dass die nominierten Personen, wofern sie nur die erforderlichen canonischen Eigenschaften haben, *digni et idonei* sind, auch die Bestätigung finden müssen, alsdann eine *collatio necessaria* entritt.“ Hergenröther, Über den kirchenrechtlichen Begriff der Nomination. Archiv f. k. Kirchenrecht, 1878. 209, 1.

Hogy az egyházi eredetű bemutatási jog nem lehet „kinevezés“, világos magából a pápai bullák fogalmazásából, melyekben a királyi nevezésről ilyen alakban történik említés: „Cum itaque ecclesia . . . , ad quam . . . *nominatio* personae idoneae eidem ecclesiae . . . in Episcopum praeficiendae *Romano Pontifici pro tempore existenti faciendae*, ad Carissimum in Christo Filium . . . spectare et pertinere dignoscitur . . .“ Maga a mondat nyelvtani szerkezete azt kívánja, hogy a *nominatio*-t nevezéssel adjuk vissza. Mert nem lehet a római pápának teendő „kinevezésről“ beszélni, de igenis lehet szó a római pápának teendő nevezésről és bemutatásról.

II. A főkegyuri jog és a forradalom.

Az októberi forradalom végzett a monarchikus államformával. Alig multak el az izzó napok, máris felmerült a kérdés, mi lesz a magyar király főkegyuri jogaival. Természetes ésszel — ha szabad így mondanunk — paraszt ésszel mindjárt azt gondolta az ember, hogy ezek a jogok is sirba szálltak a monarchiával együtt, mert hiszen annyira össze voltak fűződve a királyság intézményével. Nem így vélekedtek azonban egyes politikai és hivatali körök, akiknek egyrészt semmikép sem tetszett soha az Egyház függetlensége, másrészt úgy gondolták, hogy ezeknek a megszűnt jogoknak vitatása révén nem kis mértékben szolgálhatják önérdelkeiket. A rettenetes pizsokra, amit a forradalom áradata közéletünkre rázuditott, még mindenki élénken emlékszik. Politikai kötélhányósok, társadalmi szemfényvesztők, közéleti svihákok kerekedtek felül és ülték orgiáikat a nyilvános élet porondján. A katolikusoknak is kiosztottak egy ilyen ismeretlenség homályából felbukkanó svihakot Persián Ádám személyében. Ez az ember, aki sekélyes műveltsége miatt talán csak nehezen tudott valamiféle fogalmat alkotni magának a főkegyuri jogokról, aki azonban ebben a kuszált, homályos fogalomban is észrevett egy fontos vonást, hogy t. i. a főkegyurasággal való foglalkozás még jól jövedelmezhet is, ez az ember foglalkozott a királyi jogokkal, talán már előre megsejtve a szombathelyi zárlatot és egyéb „főkegyuri“ jövedelmeket.

Még november közepe táján összehívott Persián egy jogászokból álló ankétet. Az ankétről, melyről már előre ismeretes volt, hogy a főkegyuri jog kérdésével fog foglalkozni, egy közlemény jelent meg, mely szerint „a mai kormányra nézve a felségjogok gyakorlása tekintetében a successio esete áll fenn a köztársasági államformára való áttérés alkalmával is. A most intézkedő hatalom a felségjogok teljességének birtokába jutott és

az értekezlet egyhanguan egyházjogilag is elfogadhatónak tartja azt az álláspontot, hogy a kormány a főkegyuri jogok birtokában van, a vagyoni kérdésekben Róma megkérdezése nélkül is végezheti az adminisztráció munkáját, a kinevezési jog gyakorlásánál pedig egyelőre a püspöki kar feladata, hogy a kinevezés tényéhez az egyházi jóváhagyást megszerezze, mindaddig, amíg e kérdést a kormány végleges egyezmény útján nem rendezi.“ Ez a közlemény egyházi körökben óriási feltűnést keltett nemcsak Magyarországon, de nyugodtan mondhatjuk, még a határokon túl is. Kinosan feltűnő volt egyrészt a közleményben szereplő „egyhangúan“ szócska, másrészt az a körülmény, hogy az ankétre hivatalosak között szerepelt három jónevű egyházi férfi: Csizsárik János prel.-kanonok, a római osztrák-magyar vatikáni követségnek volt jogtanácsosa, Hanuy Ferenc, a budapesti egyetem theologiai fakultásának kanonistája és Breyer István kanonok, az ankét idején miniszteri osztálytanácsos. Hogyan hozhatott az ankét egy ilyen határozatot *egyhanguan* ezeknek a kiváló embereknek jelenlétében? ez volt a kinos kérdés. Én — az igazat megvallva — szentül hittem, hogy az „*egyhanguan*“ szócska csak Persián trükkjéből került be a közleménybe s mikor tényleg rebesgették, hogy a fenti tiszteletben álló egyházi férfiak tényleg ellenmondottak, de Persián kijelentette, hogy bármit határoz is az ankét, a kormány a főkegyuri jogokat mégis tovább fogja gyakorolni, mikor ezt hallottam, megnyugodtam, mint mások és meg voltam győződve, hogy valaki nyilatkozni fog és kijelenti, hogy sem ő maga, sem megnevezendő kollégái nem járultak hozzá a hirhedt határozat egyhangúságához. Ez a tiltakozó nyilatkozat azonban nem jelent meg. Jött helyette Hanuynak cikke az Alkotmány december 4. és 5-iki számában, mely minden várakozás ellenére csak fűtötte a kormány hatalmi mámorát és ahelyett, hogy szembeállt volna vele, amint azt mindenki várta, tudománytalan határozatlansággal, de azért mégis a tudomány

nevében felszínre vetette a főkegyuri jogok dologi kiváltságának elméletét, mely ugyan tudományos szempontból teljesen megalapozatlan és tarthatatlan, arra azonban felelt alkalmas, hogy a kormányhatalom szekerét tolja s ennek természetes következtetéseképp azokat, kik ezt az elméletet terjesztik, a hatalom előtt kedvessé tegye.

Hanuy cikke nagy feltűnést keltett. Sokan még megjelenése után is védelmezték az anket egyházi triaszának jóhiszeműségét, mások elfordultak, sőt megvádolták őket, hogy önérdékeket tartottak szem előtt s szereplésükkel, illetőleg hallgatásukkal saját előmenetelüket akarták biztosítani. Ők is úgy jártak, mint azok a papok, akik annak idején Timotheusnak a pápa részéről történt püspöki kinevezése ellen izgattak Béla királynál s akikről a pápa a királyhoz irt levelében azt írja, hogy amint mondani szokás, „*Episcopatum potius, quam Episcopum insequentes, ad viventis successionem aspirant.*“¹ Anélkül, hogy ilyen gyanusítgatásoknak helyt adnánk, meg kell állapítanunk, hogy a szóban levő egyházi férfiak szereplése a lehető legszerencsétlenebb volt s hogy nem lettek okozói egyenesen katasztrofális helyzeteknek, az nem az ő érdemük, hanem az idők folyásában megnyilvánuló Gondviselésé, mely a bolsevizmus viharával eltemette — reméljük örökre — a Persián Ádám és Vass János-féle főkegyuri kalandorokat, sőt Károlyi Mihályt is, a magyar katolikus Egyház eddig legnépszerűbb, legbőkezűbb és legtiszteletreméltóbb „főkegyurát“, kinek a szocialdemokracia és bolsevizmus vörösétől ríktó fejére a mi jogtudósaink rárakták a főkegyuraság szűztiszta fehér glorioláját.

Az utolsó év eseményei még mindenki élénk emlékezetében vannak. Ismerjük Persián hóbortos tetteit, Vyx-hez intézett jegyzékét, hogy a főkegyuri jog gyakorlásából folyó autó-útjait nem tudja békében végrehajtani, mert a megszálló hatalmak nem respektálják az ő „he-

¹ Theiner Mon. Hung. 282. I.

lyettes-főkegyuraságát.“ Tudjuk, hogy Károlyi, a jámbor, Egyházán aggódó szeretettel csüggő főkegyúr felajánlotta Hock Jánosnak a váci püspökséget, de a Nemzeti Tanács apostoli lelkű főpapja szerénységével nem tartotta összegeztethetőnek ezt a másoknak annyira kedves előmenetelt. Az sem utolsó eredmény volt, mikor a főkegyuri jogokra való hivatkozással sikerült a szombathelyi püspöknek nyakába vetni egy zárlatot, mert így a kevésbé forradalmasított püspököt talán ártalmatlanná lehetett volna tenni, még akkor is, ha nem vetemedett volna arra a rettenetes bűnre, hogy tagadásba vegye a legjámborabb és legkeresztényibb főkegyur apostoli jogait s így nem érdemelte volna ki a celldömölki internálás magányát. De mert ennyire sülyedt, megjelent az akkori regime örök szégyenére még nyomtatásban is az internálási rendelet, mellyel egy püspököt szabadságvesztésre ítélték, mert tagadta Károlynak, a mi Universalis patronus-unknak jogait. Mindezek a dolgok nyilvánosságra kerültek, sőt annak voltak szánva, hogy a magyar katolikusok örüljenek a forradalom vívmányainak s a vasmegyeiek ne sajnálják püspöküket, mikor Károlyi, Vass János és Persián gondos szeretetének melegét érezhették. Voltak azonban a forradalmi kormánynak és Persiánnak még további tervei is, melyek megvalósítására a közben kitört bolsevizmus miatt nem került a sor. Rövid időn belül lettek volna új kanonokjaink, esetleg püspökeink, ellenben eldemokratizálódott volna az Egyház vagyona. De mert csak tényeket akarok felsorolni, utólagos jóslásokba nem bocsátkozom.

Hogy ezekkel az egyház szabadságát lábbal tipró, cselszövő törekvésekkel szemben senki nem emelte fél szavát, az többé-kevésbé még mindig rejtély előttünk, jóllehet tudjuk, hogy a kormány egész maffiaszerűleg igyekezett elnyomni minden szabadabb szót a napisajtóban. Magunk igazolására legyen szabad felhoznunk, hogy kezdettől fogva szembe akartunk helyezkedni ezzel az áramlattal s valahányszor pikáns hírek jutottak hoz-

zánk Persiánnak Csiszárík kíséretében a nunciusról tett látogatásáról és hasonlókról, újra meg újra gondoltunk tervünk megvalósítására, de bölcs emberek tanácsára hallgattunk. A jelen bebizonyította, hogy nem helyesen cselekedtünk. Mért mit látunk ma? A keresztény újjáébredés korszakában, mikor egy tiszta múltú, legjobb indulatú kath. ember vezeti a vallásminiszterium ügyeit, az új váci püspöknek nehézségeket csinálnak s nem adják át javadalmát. A miniszter jóindulatában nincs hiány, de vannak még most is ugynevezett „kanonisták“, akik rég elmúlt időknek hatalmi túltengéseit dudolják a miniszter fülébe.

III. Személyi, vagy dologi kiváltság-e a főkegyuri jog?

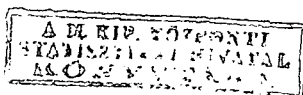
Hanuy és Túri cikkei.

1918. november 28.-án jelent meg Túri Bélának vezércikke az „Alkotmány“-ban; utána jött december 4. és 5.-én Hanuyé. E két cikkel külön kell foglalkoznunk, mellőzve híres közjogászaink nem egy helyen leadott nyilatkozatait, mert azokban olyan államjogi elveket vettünk észre, melyek a régi abszolutisztikus kor jogászáira emlékeztetnek s az Egyházat az államélet bizonyos függvényének tüntetik fel. Ezekkel az urakkal mi nem tartjuk időszerűnek az eszmecserét. Inkább csak a kanonistákkal foglalkozunk s azok közül is főleg az egyháziakkal.

Hanuy mindjárt cikke elején előrebocsájtja a főkegyuri jognak meghatározását: „a főkegyuri jog alapján a mindenkori magyar király a megüresedett püspöki székekre, a kanonoki stallumok legtöbbszörre, némely javadalmas apátságra és egyes, csak címeikben fennálló püspökségek, apátságok és prépostságok címeire kinevezhetett új javadalmasokat és címbirtokosokat, e javadalmak vagyonát az új javadalmasoknak *adományoz-*

hatta és e vagyonokat, valamint egyéb egyházi vagyonokat kezelhette, illetőleg a kezelést ellenőrizhette.“ Ebből a meghatározásból elegendően kitűnik, milyen tág értelemben fogja fel Hanuy, az *egyházjog* tanára a budapesti theologiai fakultáson, a főkegyuri jogok körét. Nem foglalkozunk itt azzal a kérdéssel, mennyiben lehet egy kánonjogásznak ezt elfogadni, vagy nem, mert ez a jelen pillanatban másodrangú kérdés. Nem arról van itt most szó, mi a főkegyuri jogok terjedelme, hanem vajjon átszállottak-e azok a királyról a nemzetre, illetőleg a mai főhatalom birtokosaira. És éppen ebben a pontban akart Hanuy mutatni a világnak valami „korszakalkotót“, olyant, aminőről még álmodni sem mertünk. Cikkeiben vitatja, hogy a főkegyuri jog igenis a király lemondásával nem szűnt meg, mert az nem a király személyes joga, hanem a nemzetet megillető egyházi jogositvány volt. Hogy honnan meritette Hanuy ezt a felfogását, nem tudom. Szeretném neki juttatni az eredetiség pálmáját, de félek, hogy ebben az esetben nem fog tetszeni. Ha ez a felfogás tényleg új és eredeti, ez legnagyobb bizonyítéka tarthatatlanságának, mert cseppet sem valószínű, hogy egy ilyen igazságra, ha tényleg igazság volna, annyi évszázados tanulmányozás után éppen csak 1918-ban jött volna rá a budapesti egyetem professzora.

Hanuy felfogását, a főkegyuri jogoknak a nemzetre való átszármaztatását arra alapítja, hogy ezek a jogok nem a királynak *személyes*, de a nemzetnek *dologi* kiváltságát képezték. Ez már mint fogalom is rettenetesen nehéz: a pápák megadták a *nemzetnek* azt a kiváltságot, hogy püspökeiket az államfő nevezhesse ki, stb.!!... Ez olyan engedmény volna, ami példátlan a történelemben. Már ez a rendkívülisége is elég arra, hogy én, aki az ellenkező álláspontra helyezkedem, in possessione veritatis érezzem magamat s kérjem ellenfelemet, hogy bizonyítsa felfogását. Hanuy és társai egyetlen érvet sem tudnak felhozni; sehol egy pápai okmány, ahol csak

távoiról is érintve volna a gondolat. Ellenkezőleg, ahol hasonló egyházi kiváltságokról van szó, ott mindig a serenissimus Rex szerepel. Hanuy abból kovácsol magának bizonyítékot, hogy a pápák a dinasztiaák változásakor nem ruházták át kifejezetten a főkegyuri jogot egyik dinasztiairól a másikra, tehát ebből is következethető, hogy a pápák azt *dologi*, nemzeti kiváltságnak tartották. Én azonban sokkal több joggal ebből a tényből inkább azt következtetem, hogy a dinasztia változások idején (Jagellók, Mátyás) a pápák a királyok főkegyuri jogait a mai értelemben el nem ismerték. Hogy Hunyady János mint kormányzó főkegyuri jogokat gyakorolt, ez csak az esetben bizonyítaná ennek a kiváltságnak *dologi* jellegét, ha be tudná valaki bizonyítani, hogy Hunyady nem mint a kiskoru király helyettese gyakorolt ilyen jogokat s az Apostoli Szentszék az ilyen joggyakorlatot helyeselte.

A legszomorubb azonban Hanuyra, hogy nemcsak a pápák megnyilatkozásaiban nem talál támaszt teoriájához, hanem még a magyar közjog is cserben hagyja, sőt ellene szól. Nem is hivatkozik, csak Verbőczyre, aki művének egyik helyén az ország kiváltságának, „libertas regni“-nek nevezi a főkegyuri jogot.¹ Mindenesetre igen szegényes bizonyítási anyag egy ilyen alapvető elméleti kérdés indokolására. Nem akarjuk Verbőczy művének értékét kisebbiteni, de ennél a pontnál kénytelenek vagyunk felemlíteni, hogy a fenti „libertas regni“ kifejezés előtt nyolc sorral a főkegyuri jogot Verbőczy elbirtoklásból vezeti le s megjegyzi, hogy ezt a jogot a magyar királyok sz. István óta békében birtokolták,²

¹ Pars I. tit. 11.

² Ratione legitimae praescriptionis, quoniam reges Hungariae a tempore regiminis eiusdem beatissimi Stephani nostri regis . . . ad haec usque tempora semper in reali et pacifico usu ac possessione collationis huiusmodi beneficiorum ecclesiasticorum plus quam per quingentos annos persistentes tempus praescriptionis iurium ecclesiasticorum etiam sanctae sedis apostolicae iteratis et iteratis vicibus dudum transcenderunt. U. o.

ami Verbőczy tájékozatlanságának egyik legszembe-
szökőbb bizonyítéka. Verbőczy idejében a magyar kirá-
lyok nem ötszáz, de talán ötven év óta sem voltak
főkegyuri jogok birtokában; ez ma már történelmi tény,
amit Verbőczy vagy nem tudott, vagy tudatosan el-
hallgatott. Mindenesetre elég arra, hogy Verbőczy tekin-
télyét ebben a pontban előttünk leszállítsa.

Régi törvényeink sajtáságosan, ahol a főkegyuri jo-
gokról van szó, nem beszélnek a nemzetről, hanem a
királyról. Dominus noster Rex (1458. art. 58.), Sacra
Maiestas Sua (1569. art. 36.), Sua Maiestas (1715. art. 60.),
Maiestas Sacratissima (1723. art. 71., 1791. art. 23.) ilyen
cimekkel illetik a régi törvények a főkegyuri jogok bir-
tokosát, a királyt és nem beszélnek a nemzet állítólagos
dologi kiváltságát képező jogairól. Távol áll tőlünk régi
törvények szavait mint apodiktikus bizonyítékot feltün-
tetni, csak mint argumentum ad hominem alkalmazzuk
ezt Hanuyval szemben. Ha Verbőczynek egyetlen kifeje-
zése elég arra, hogy belőle Hanuy felépítse teóriáját,
akkor a régi törvények szavai nekünk is jogot adnak,
hogy az ellenkező álláspont mellett harcoljunk.

A privilegium personale jellegével bíró püspök-
kinevezési jog tényleg libertas regni lett volna, nem
mintha a pápák azt a nemzetnek mint jogalanyak ado-
mányozták volna, hanem mert a királytól jövő kineve-
zés, a pápától, tehát kívülről jövő kinevezéssel szemben
a nemzetre nézve tényleg „szabadság“-nak mondható;
azonkívül a nemzet külön törvényekkel is szabályozta
ennek a jognak gyakorlását. Ez a két körülmény meg-
felelő értelmet ad Verbőczy szavainak a privilegium per-
sonale hipotézisében is.

Még a bécsi békekötés egyik pontját idézzük, mely-
ben világosan ki van mondva, hogy egyedül a királyra
bizatik a püspökök megválasztása, nehogy különben
hatalma és tekintélye valami módon csorbát szenvedjen:
„Ne sacrae Caesareae regiaeque Maiestatis auctoritati et
potestati quidpiam derogetur, in eius arbitrio relinqui-

tur, episcopus, quos voluerit, eligere.“¹ Ha azonban a főkegyuri jog nem lett volna a király személyes joga, akkor joggal kért volna a nemzet valami módon beleszólást a királyi kinevezésbe, vagy legalább is esetleges, a nemzet részéről jövő javaslatétel nem lett volna a *király tekintélyének és hatalmának* csorbitása.

A régi törvények szellemét így foglalja össze röviden Barta: „A legfőbb királyi kegyuraság... egyházhatalmi jogositványt képez; ... azt, mint ilyent rendezte hazai közjogunk, mellyel kezdettől fogva a legszorosabb kapcsolatba hozatott. E rendezés jogalapjául Verbőczy hármas t. I. r. 11. és 12. címe, valamint minden előbbi és utóbb hozott törvényeink, a történelem által igazolt ama tényt veszik, mely szerint e jogot első szent királyunk (!!) az ország megtérítése, a magyarországi katólikus egyház szervezése körül szerzett érdemeiért kapta, melyet azóta Magyarország királyai szakadatlanul gyakorolnak (!!). *E jog tehát Magyarország királyait személyesen és kizárólag illeti meg*... Azért törvényeink az egyházi javadalmak adományozására való jogot mindig úgy tekintették, mint amely a királyt *szélysén és kizárólag* — azonban mégis a törvényekben tüzetesen megszabott korlátokon belül — megilleti.“²

Az újabb felfogás fedí a régiekét. Mikor az alkotmányos miniszterium megalakul, az 1848. évi 6. t.-cikkben a király csak a *végrehajtó* hatalom gyakorlását ruházza az alkotmányos miniszteriumra, főkegyuri jogainak teljes fenntartásával. Egyedül a püspökök, prépostok és apátok kinevezése az a főkegyuri jog gyakorlásából folyó tény, ami az illető felelős miniszterhez is tartozik, a miniszter joga azonban itt is csak a pusztá ellenjegyzésre szorítkozik. S hogy félreértések ne támadjanak, V. Ferdinánd a III. t.-cikk szentesítése alkalmából leiratot

¹ Pacificatio Viennensis 1606. Ad quintum.

² Dr. Barta Béla: A legfőbb kegyuri jog és a magasabb egyházi javadalmak betöltése. Budapest, 1891.

intézett az országgyűléshez, melyben kijelenti, hogy „... a 3. §-t illetőleg az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az illető magyar miniszter ellenjegyzése mellett történő kinevezését *átruházhatatlan apostoli hatóságomhoz számítom.*“ A király rábizza a végrehajtó hatalmat a miniszteriumra a törvény erejénél fogva, de fenntartja magának apostoli jogait.¹ Az uralkodó ráruházta a miniszteriumra a teljes *végrehajtó* hatalmat, de ezzel még nem a főkegyuri jogok gyakorlását, mely nem tartozott azelőtt sem a *végrehajtó hatalom* körzetébe. Rábizta a király a kath. egyházi ügyeket miniszteriumára nem mint a *végrehajtó* hatalmat átruházó államfő, hanem mint az egyház főkegyura. Ha azonban a főkegyuri jog a nemzet dologi kiváltsága volna, lehetetlen lett volna ilyen királyi leiratot adni az országgyűlésnek, ilyen értelemben szentesíteni a törvényt éppen abban az időben, mikor Magyarország alaptörvényeinek megalkotásáról volt szó.

A régi és újabb törvények felsorolása után talán ezen a helyen lesz legjobb megemlítenem egy a jelen pillanatban számomra igen fontos okiratot, az 1850-ben Esztergomban tartott püspöki konferencia jegyzőkönyvét. A régi dikasztériumok megszűnte s a forradalom után a központi osztrák kormány javaslatára nevezte ki a császár a püspököket. Ez indította a püspököket arra, hogy a főkegyuri jog kérdését vizsgálat tárgyává tegyék. Vizsgálódásuk eredményeként a következő határozatot hozták: „*Ius designandi personae ad Episcopatus evehendas Regibus Hungariae in documentum grati animi et fiduciae privilegio Apostolico collatum fuit atque *ceumere personale* considerari debet. Ast inter nova illa*

¹ Hanuy ugyan azt mondja, hogy az országgyűlés nem tette magáévá a királyi leirat álláspontját, de ezzel, azt hiszem, a törvény ereje nem változott. Ha a szentesítő király a szentesítés tényét az eléje terjesztett szöveg egy bizonyos értelméhez fűzi, akkor a szentesítendő törvény csak abban az értelemben nyerhet igazi kötelező törvényerőt.

adiuncta, quae mutata administrandae reipublicae forma regnum quoque Hungariae subiit, natura huius privilegii poscit, ut modus eius exercendi definiatur: inito speciali concordato inter Suam Maiestatem Sacratissimam et Sedem Apostolicam, quippe sine cuius consensu modus exercendi huius privilegii mutari nequit; quod usquedum initum fuerit, in nexu assecurationis per Excelsum Ministerium nomine Caesareo Regiae Maiestatis Episcopis Austriacis factae, desiderant Episcopi Hungariae: ut Sua Maiestas Sacratissima in praesentatione virorum ad Episcopatus evehendorum, Primati Regni et provincialium Episcoporum consilia audire dignetur.¹ Ennek a határozatnak folyományaként a királyhoz felterjesztés ment, melyben a főkegyuri jogról olvassuk, hogy az „*in personam* Sacratissimae Maiestatis translatum“, s hogy „natura personalis huius privilegii poscit, ut“ etc. Fontos ez a határozat azért, mert a nevezett püspöki konferencia volt az első, ahol kifejezetten felmerült a kérdés, vajjon a főkegyuri jog a királynak tisztán személyes kiváltsága volt-e. S a katolikus Egyháznak Magyarországon akkori képviselői és főpásztorai egyértelműleg a kiváltság személyi jellege mellett foglaltak állást.

A főkegyuri jogoknak Hanuy által elgondolt meg-

¹ „A püspöki méltóságokra emelendők kijelölési jogát bizalom és hála jelül adott apostoli kiváltság útján kapták a magyar királyok s ezt a jogot tisztán személyi jellegűnek kell tartani. Az új körülmények között, melyeket az államkormányzás megváltozott formája Magyarországon is teremtett, ennek a kiváltságnak természete követeli, hogy a gyakorlás módja a Szentszék és Őfelsége között kötendő konkordatum útján határozottassék meg annál is inkább, mert a Szentszék beleegyezése nélkül ennek a kiváltságnak gyakorlata meg nem változtatható; míg ez meg nem történt, megemlékezvén a miniszterium által Ő Csász. és Kir. Felsége nevében az osztrák püspököknek tett kijelentésről, azt óhajtják a magyarországi püspökök, hogy Őfelsége a püspöki méltóságokra emelendők bemutatásakor az ország primásának és a tartományi püspököknek véleményét meghallgassa.“

szervezési módja is amellett szól, hogy ez a kiváltság nem dologi jellegű, hanem a királyokat illető személyes kiváltság. Hanuy szerint a „jogszerző ténynek materialis része egy hosszú, még az Anjou királyok idejére visszanyúló (??) bár nem megszakíthatlan gyakorlat volt.“ Ebből úgy látszik, hogy Hanuy is az elbirtoklás egy nemével gondolja magyarázni a főkegyuri jogok eredetét. Belátom, hogy ez a mód az egyetlen, ami még valahogy kiegészíti a „dologi kiváltság“ hiveit a kátyuból. Nemcsak azért, mert a konstanzi zsinat bullája valószínűleg soha sem létezett, hanem főleg azért, mert ha létezett is volna, olyan stílusú lett volna, mint valamennyi pápai megnyilatkozás; csak a *királynak* adott volna valami kiváltságot és a *nemzetről* mélységesen hallgatott volna. Vele is csak a személyi kiváltságot, de semmi esetre sem a dologit lehetne ma bizonyítani.

Feltéve tehát, hogy elbirtoklás (usucapio) lehet a szóban levő jogok forrása, ez az elbirtoklás is csak a *királyt* és nem a dologi értelemben vett nemzetet juttatta volna a főkegyuri jogok birtokához. Azokat a tényeket, melyek ellen az apostoli Szentszék nem tiltakozott, melyek az alapot szolgáltatták hozzá, hogy elbirtoklás útján új jog keletkezzen, a király gyakorolta. A *király* nevezte ki a főpapokat, nem a *nemzet*. Természetes tehát, hogy a tények hallgatolagos eltéréséből származó jog is csak azt illetheti, aki azokat gyakorolta s aki ki tudja maga számára mutatni a hosszú időn át élvezett quasi possessio-t. A *királyi* tények gyakorlásából elbirtoklás útján a *nemzetre* háramló jog szintén olyan fogalom, mely egyelőre ebben a tárgykörben felülmúlja képzeletünket.

Teljesen képtelen vagyok megállapítani Hanuy írásából, mi az a dolog, amhez a pápák szerinte a főkegyuri jog dologi kiváltságát fűzték. Egyik helyen olvassuk, hogy „a főkegyuri jog a *koronát* illette.“ Kevéssel tovább, hogy „éppen az a kérdés, vajjon Magyarország *monarchikus államformája*, avagy csak általában a több-

ségében katolikus magyar nemzet *államhatalma-e* az a dolog, az a res, amelyhez a dologi kiváltság fűződik.“ (Alkotmány, 1918. dec. 5.) És last not least az Egyházi Közlönyben meg már ezt olvasom: „Ha az apostoli Szentszék úgy fog dönteni, hogy a mindenesetre egyházi dologi kiváltság (privilegium reale) jellegével bíró főkegyuri jog a multban a magyar királyi korona által szimbolizált nemzeti főhatalmat illette meg, nem pedig csupán a *magyar nemzet királyát* . . . akkor ezzel nemcsak az alapvető kérdés lesz eldöntve“ stb. Ebből megtudjuk, hogy talán maga a király is lehetne a szóban levő dologi kiváltság alanya, vagyis maga a király is lehetne a res, pedig a királyt mégis csak nehezen lehet res-nek nyilvánítani. Ez már sok volna a confusióból.

Ebből a nem közönséges határozatlanságból azt következtetem, hogy Hanuy kimondta az A-t, mert kedvezni akart a kormány felfogásának, de nem merte kimondani a B-t, mert félt, hogy ez már mégis sok volna egy papi kánonjog-tanártól. Kimondta, hogy a főkegyuri jog a nemzetet illető dologi kiváltság volt, de nem merte kimondani, hogy a főkegyuri jog átszáll a köztársasági államformára is, pedig ez jogosan következne a nemzethez fűzött dologi kiváltság természetéből. Ezt a logikus következtetést akarta megakadályozni olvasóiban, vagy legalább is ennek a következménynek pszichikai hatásait mérsékelni. Ezért fordult cikkeiben különböző segédeszközökhöz nem közönséges rabulisztikával.

Egyik ilyen Deus ex machina szerepét játszó segédeszköz Hanuy cikkében a kettős, történelmi és egyházjogi szemléletre valló hivatkozás. Mikor már Hanuy megállapította, hogy „a főkegyuri jog kétségkívül *privilegium reale* jelleggel bír², felveti a kérdést, „vajjon e kiváltság . . . megadásánál . . . a monarchikus államforma a kiváltság lényeges elemének tekintendő-e?“ Feleletében elismeri, hogy a történelmi szemlélet igenlő válaszra indit, de — s itt a Deus ex machina — „az itt

döntő jelentőséggel bíró egyházjogászai szemlélet azonban egy egyházjogi kiváltság lényeges elemének megállapításánál nem a kiváltságadó régi pápák szándékára, hanem a vélelmezett megszűnés idejére, a mostani pápai kúria felfogására és esetleg a legújabb pápai törvényekben megnyilatkozó jogszabályokra helyezi a súlyt.“ Ha ezt egyszerű szavakban akarjuk elmondani, meg kell állapítanunk, hogy Hanuy saját bevallása szerint úgy a történeti érvek, mint az adományozó pápák szándéka ellene vannak a „köztársasági főkegyuraságnak“, csak a mai pápai kuriába kapaszkodik még Hanuy s végső kétségbeesésében kérdezi magától: Hátha mégis a római kuria meg akarná menteni a főkegyuraságot a szeretett magyar népköztársaságnak s ennek kedvéért még kimagyarázná az adományozó pápák ellenkező értelmű szándékait is? Csodálandó ez a naiv hiszékenység a kánonjog tanárában. Mit gondol, mi vihetné ilyen árusításra ma a római kuriát? Károlyiéknak való kedvezés talán? A nagy érdemek, amiket Persian és Vass János szereztek a magyar egyház körül? A főkegyuri jogok elismerése az Egyház szabadságának erős megszorítását jelenti. A római kuria, mint az Egyház függetlenségének és szabadságának mindenkoron legébe-rebb őre, ily megszorítást csak olyan esetben fog elismerni, ha erre történelmi okok kényszerítik.

Különben ez az egyházjogászai szemlélet alaposan cserbenhagyta Hanuyt, mert már hónapokkal ezelőtt híre ment az új váci püspök kinevezésének. A pápa a megüresedett váci püspökséget betöltötte s így eléggé világos lett a római kuria felfogása is abban a Hanuy által felvetett kérdésben, vajjon a monarchikus államforma lényeges feltétel-e a főkegyuri jog gyakorlásához. Ezek után természetesen, mivel az „egyházjogi szemlélet“ is azt mondja, hogy a főkegyuri jog megszűnt, Hanuynak is ilyen értelemben kellett volna nyilatkoznia, ellenkezőleg azt mondja a fama, hogy újabban olyan értelemben tesz „tudományos“ kijelentéseket, hogy

Hanauer a jelen pillanatban *episcopus in spiritualibus, non autem in temporalibus*. Fényes megkülönböztetés, de itt nem alkalmazható. Az „egyházjogi szemlélet”-nek a váci püspök kinevezése folytán történt tisztulása után jó volna, ha revideálná Hanuy kijelentéseit s iparkodnék egy évvel ezelőtt papírra vetett gondolataihoz *hű* maradni, mert *scripta manent*. Írásai csak egyetlen változtatást engednek meg s ez a tévedését beismerő nyilatkozat, amit legjobb lenne minél előbb a nyilvánosságra hozni.

* * *

Túri Bélának más a gondolatvilága. Pontosan, minden kétséget kizáróan megállapítja, hogy a főkegyuri jog egyházi eredetű. S „ami jogot nem a nemzet ruházott át királyára, azt a nemzeti akarat, mely az államformát megváltoztathatta, *egyszerűen* nem is származtathatja át az új államhatalomra.” Kristálytisztá elvek képezik Turi kiindulópontját, de eltér tőlük, mert fülébe csengnek híres közjogásainknak agyoncsépeelt mondókái, amiből az Egyházi Közlönyben is (1919. 8. sz.) kijut az olvasónak Timon és Kmety nyilatkozataiban. „A magyar királynak minden joga *közjogi* természetű volt.” (Kmety.) „A főkegyuri jog a magyar *közjognak*, a magyar alkotmánynak szorosan kiegészítő alkatrésze.” (Timon.) „A magyar alkotmány szelleméből folyt, hogy a magyar királynak nem is lehetnek olyan személyes jogai, melyek nem nyertek volna *közjogi* jelleget.” (Turi.) Mindezekről a misztikusan hangzó állításoktól nem kell megijedni, nem olyan veszedelmesek, mint amilyeneknek látszanak. Kár, hogy Turi Bélára annyira hatással voltak s eltértették szép kiindulásának irányától.

A magyar közjogba nem mehetett át több, mint amennyit az Egyház, mint egyedüli forrása a főkegyuri jogoknak, a magyar királynak engedélyezett. Ha a pápák mint a király személyéhez fűzött személyi kiváltságot engedélyezték a főkegyuri jogot, akkor csak ez és semmi-

vel sem több ment át a közjogba. Nem a magyar közjog szabványaiból kell megítélnem a tisztán egyházi eredetű kiváltság milyenségét és tartalmát, hanem ellenkezőleg a Szentszék engedményeiből kell megállapítanom, mennyi a magyar közjog vonatkozó részeiben az abszolút jogi realitás. Ha megállapítom, hogy a pápák tényleg csak a magyar király személyéhez fűzték a főkegyuri jogokat s ha ezzel ellentétben a magyar közjog többet vindikál magának, a logika szabályai szerint ki kell mondanom, hogy ennek a közjogi plusznak nem felel meg jogi realitás. Verböczy felfogása és a magyar törvényalkotás nem eredményezhette, hogy az egyházi hatalom hozzájárulása nélkül törvénybe iktatott kiváltságoknak megfeleljen a jogok ontológiai rendjében igazi realitás. Örömmel iktatom ide Reiner János nyilatkozatából (Egyházi Közöny u. o.) e szavakat: „A magyar alkotmány nem *változtathatott* s nem is változtatott a pápai, a szentszéki kiváltságon abban az irányban, hogy kinek részére biztosított ez a jog s hogy mi annak a tartalma.“

Helytelen dolog tehát azt állítani, hogy „államforma változás, vagyis az államhatalmi jogoknak új szervekre való átszállásánál is teljesen hatályban maradnak az egyházi javadalmak körül az alkotmányban megállapított jogok.“ (Alkotmány, 1918. nov. 28.) Ha a főkegyuri jog tényleg csak a király személyéhez fűzött személyi kiváltság volt, akkor megszűntnek mondandó *egész terjedelmében*. Az a megkülönböztetés, amit Túri Béla bevezet, hogy t. i. az egyházi vagyoni jogi alkotmányos rendelkezések végrehajtása az új államhatalmi tényező „jogává vált“, ellenben a kinevezési jog teljesen kétségesse lett, nélküli a szilárd, tudományos alapot. Az a körülmény, hogy az előbbi szférában vannak Túri szerint magyar alkotmányos rendelkezések, a másokban nincsenek, nem elegendők Túri megkülönböztetésének megalapozására. Ezeket az alkotmányos rendelkezéseket, amennyiben jogosan jöttek létre, a törvényhozó hatalom az Egyház engedményéből hozta és jogilag csak annyi

időre állanak fenn, amennyire az Egyház engedményeit biztosította. Ha tehát a főkegyuri jogot az Egyház csak a királyság idejére adta meg a magyar államfőnek, IV. Károly lemondásával elvesztették azok a bizonyos „vagyonjogi vonatkozású“ törvényeink is jogi realitá-sukat. Amint a királyság intézményére vonatkozó törvé-nyek természetesen a Törvénykönyv muzeális részé-hez csatoltattak a király lemondásával és az államforma megváltoztatásával, úgy a főkegyuri joggal kapcsolatos törvények is természetesen hatályukat veszítették.

IV. A főkegyuri jogok és az elbirtoklás.

A mai közfelfogásban uralkodó fogalomzavar és kevésbé helyes beszédmód tisztázására talán nem lesz fölösleges e helyen néhány sort szentelni a főkegyuri jogok és az elbirtoklás viszonyának. Lehetséges-e, hogy a királyok elbirtoklás útján jutottak a főkegyuri jogok birtokába? Számtalanszor halljuk, hogy az elbirtoklásra való hivatkozással akarják kivágni magukat sokan, mikor a bitorolt jogok eredetére vonatkozólag megnyugtató választ adni képtelenek. Véleményem szerint elbirtoklás útján ilyen jogokat szerezni nem lehet.

Az elbirtoklás tulajdonjog szerzésének egyik módja. A *tételes törvény* a bizonyos jogcím alapján jóhiszemű-
leg s meghatározott ideig birtokolt dolog tulajdonjogát átruházza a birtoklóra, még az esetben is, ha valaki lényeges hiba miatt tényleg nem volna birtokos. Ter-
mészetes, hogy ilyen módon csak olyan dolgoknak tulajdonjogát lehet megszerezni, melyek magántulajdon tárgyai lehetnek s a római jog, ahol az elbirtoklás ereje pontos meghatározást nyert, kifejezetten rendeli, hogy csak magánjog körébe tartozó dolgok birtokolhatók el, közjog nem lehet alávétve elbirtoklásnak. Megkiváncsítik, hogy aki elbirtoklás útján jut tulajdonjoghoz, *jóhiszemű* birtokosa legyen a kérdéses dolognak s ne csak mint a rabló erőszakkal tartsa magánál.

Az elbirtoklás természetére vonatkozó néhány megjegyzés után szükséges kitérni röviden az állam és az Egyház viszonyára. Az Egyház az állammal szemben nincs alárendelt viszonyban; mindkét társaság, melyeknek közös a végső célja, bár különböző szempontok látószöge alatt, az ember tökéletesítése, rendelkezik, sőt rendelkeznie kell azokkal az eszközökkel, jogokkal, melyek céljainak eléréséhez szükségesek. Tehát az Egyháznak is, mint *tökéletes társaságnak*, önmagában kell bírnia a céljainak megvalósításához szükséges jogokat.

Mint az államéletben, éppen úgy az Egyházban is megkülönböztetünk magán- és közjogot. Ez a szorosabb értelemben vett közjog az Egyház alkotmányára vonatkozó jogok, magától az Egyház isteni alapítójától közvetlenül, vagy közvetve megadott s örök érvényű jogelvek összessége. A főkegyuri jogok közül a legfontosabbak ebbe az osztályba tartoznak. Az Egyház magától Krisztustól kapta a csonkítatlanul megőrzendő tanokat, tőle nyerte a népek tanításának nagy küldetését. Az Egyháznak kizárólagos joga kiválasztani az embereket, akik ezeket az isteni feladatokat végrehajtsák, más szóval az Egyháznak kizárólagos joga az egyházi hivatalok betöltése s ami a dolgok realis rendjében ezzel együtt jár, rendelkezni azok fölött az anyagi eszközök fölött, melyek az egyházi küldetéssel bíró emberek megélhetését biztosítják. Az egyházi állások betöltésének joga és az ezzel kapcsolatos javadalom-adományozási jog az Egyház közjogához tartozik.

Ezeknek előrebocsátása után a felvetett kérdésre már megfelelhetünk. Főkegyuri jogokat, legalább is mindazokat a jogokat, amiket eddig a magyar király magának vindikált, elbirtoklás útján megszerezni nem lehet. Ezek között volt pl. elsősorban a javadalom-adományozási jog. Ez, mint fentebb említettük, az Egyház közjogához tartozik. Ha az elbirtoklás csak a magánjog terére szorítkozik s az államon belül is csak ott érvényesítheti tulajdonjogot szerző hatását, akkor annál

inkább lehetetlen, hogy az Egyháznak, az államtól független tökéletes társaságnak közjoga elbirtoklás tárgyát képezhetné. A javadalom-adományozás pedig az Egyház közjoga, tehát mint ilyen a magyar király által elbirtokolható nem volt.

Megfontolást igényel még az a körülmény, hogy az elbirtoklásnál a tulajdonjogot lételes törvény ruházza át, mely előírja, hogy egy bizonyos ideig tartó birtoklás után a dolog jogilag is a birtokos tulajdonába menjen át. Ez a törvény az elbirtoklás útján származó jog formális alkotó eleme. Azt könnyen eltudjuk képzelni, hogy állami törvény erejénél fogva egyik *magánember magántulajdona* átmenjen a másik tulajdonába, de azt már nem tudjuk elgondolni, hogy az államtól teljesen független *Egyház közjoga* menjen át *állami* törvény erejénél fogva más tulajdonába. S itt nem segít semmit a természeti jogra való hivatkozás, hogy az emlékezetet felülmúló elbirtoklásnak (praescriptio immemorialis) a természeti törvény alapján van tulajdon-átruházó ereje. Ez talán arra az esetre alkalmazható volna, mikor az elbirtokló nem állana szemben az Egyháznak pozitív, közvetve, vagy közvetlenül isteni törvényben biztosított jogaival. Ilyen pozitív jogok elbirtoklását nem szentesítheti a természeti törvény, ellenkezőleg a természeti törvény írja elő ezeknek a jogoknak tiszteletét. Az adományozási jog tehát, mivel elbirtoklás útján nem szerzhető meg, nem mehetett át a királyok tulajdonába. „Ilyen jogokat világiak még ezer esztendő multával sem birtokolhatnak el.”¹

De nem lehetett adományozási jogokat elbirtokolni azért sem, mert a királyokban nem lehetett meg a szükséges jóhiszeműség. Igaz ugyan, hogy az állítólagos konstanzi bullára hivatkoztak, de ezt soha sem tudták bizonyítani s állításaik szemben találták magukat a Szenték többrendbeli nyilatkozatával, melyekkel a király

¹ Schmalzgruber, Jus Decret. I. 2. t. XXVI. § 11. n. 9.

vindikált adományozási jogait ismételten tagadásba veték.¹ E tiltakozások mellett a királyokban nem lehetett meg a jóhiszeműség az adományozási és egyéb bitorolt jogok elbirtoklásához, sem a zavartalan elég hosszú ideig tartó birtoklás. A királyok tovább folytatták adományozásaikat, a kancellária iratainak stilusa nem változott: a „dandum duximus“ és „conferimus praesentium vigore“ kifejezések henn maradtak a legújabb kinevezési okmányokban is. Ezzel szemben Róma újabb időben ignorálta a királyi kinevezési okmányok kifejezéseit s a király részéről történt bemutatás után a bemutatott püspöknek adta az institutio Canonica-t, mintha a bemutató irat teljesen hallgatna a király részéről történt „adományozásról“. Ilyen módon a Szentszék kettős célt ért el: 1. elkerülte a konfliktust, 2. minden iratváltásnál eredményesebben és maradandóbban tiltakozott a „királyi adományozás“ ellen, mert a sok száz és száz kinevezési bulla, melyben dacára az „adományozásokat“ bejelentő felterjesztéseknek, sehol egy szó sincs ezekről az ado-

¹ A Szentszék megnyilatkozásairól bőségesen tájékoztat Fraknoi: „A magyar királyi kegyuri jog“ című munkájában. E dolgozat keretei nem engedik, hogy itt a Fraknóitól feldolgozott anyagot elegendőképen ismertessük. Például szolgáljanak itt a következők: III. Pál pápa nemcsak az adományozási jogot tagadja, de még a nevezésit is kétségbe vonja. (Fraknoi 250. l.) ... Utódja alatt a bibornoki kollégium elhatározza, hogy Magyarország királya és rendei megintessenek, hogy az érseki és püspöki székek birtokába „csak a Szentszéktől kinevezett főpapokat bocsássák.“ (252. l.) ... 1589-ben Gesualdo biboros V. Sixtus nevében Rudolf királyhoz intézett hosszú iratban fejtegeti, hogy a magyar király kegyuri jogai nem terjednek ki többre, mint más keresztény uralkodóé, vagyis csak a megnevezésre és bemutatásra szorítkoznak. (277. skk.) ... 1634-ben Róma újra kétségbe vonja az adományozási jogot s akkor Pázmány próbálta azt a király kérésére menteni hires feliratában. Ez a nagy primásnak egyik leggyengébben indokolt irata; ő is csak Verböczy állítását ismételi s egyebet mondani nem tud. (334. skk.) ... 1650 körül Rómából a nuncius-hoz utasítást küldtek, mely szerint csak a bemutatás és nem a főpapválasztás illethette meg a magyar királyt. (370. l.) stb. stb.

mányozásokról, világosan tanuskodik a Szentszék álláspontja mellett.

Ezek után talán indokoltnak látszik azon felfogásunk, hogy a királyok adományozási és hasonló rendkívüli jogokat nem birtokolhattak el, sőt ezek egyáltalában nem birtokolhatók el.

Mit kell azonban tartanunk azokról a jogokról, így elsősorban a bemutatási jogról, melyeket a római Szentszék már régebben, a konkordatumot megelőző időben is legalább gyakorlatilag elismert. A pápai kinevezési bullákban ott van újabb időben kivétel nélkül a hires betoldás: *ad quam (sc. ecclesiam) nominatio personae idoneae ad carissimum in Christo Filium Nostrum ex fundatione vel dotatione seu privilegio apostolico pertinere dignoscitur*. A püspökök *institutio Canonica*-ját megelőzi mindig a bemutatás, melyről a bullában kifejezetten is említés történik.

A fentiekből következik, hogy a bemutatás jogát sem lehet elbirtoklás útján megszerezni. A püspöki javadalmakra való nevezés is az Egyháznak azon lelki jogai közé tartozik, mely nem lehet *praescriptio* tárgya. De mit szólunk akkor azokhoz a kijelentésekhez, melyekben a Szentszék, vagy legalább annak többé-kevésbé hivatalos képviselői a XVII—XVIII. század folyamán a király nevezési jogát eléggé kifejezetten elismerik? . . . Megengedjük, hogy a kegyuri kérdésnek többszöri megvitatása után a Szentszék tényleg adott ki olyan nyilatkozatokat, melyek, ha addig nem lett volna meg, involválták a bemutatás kiváltságának igazi jog alakjában való megadását a jövőre nézve is. Itt azonban az a nehézség merül fel, hogy a Szentszék ilyen nyilatkozatai mind a magyar kancellária oly értelmű kijelentései alapján történtek, hogy a magyar királyok kiváltságai pápa által is megerősített bullában vannak biztosítva. Nem azt akarta Róma mondani, hogy az előző gyakorlatot mint jogszerző tényezőt elismeri, hanem hogy az állítólagos konstanzi bullán alapuló kiváltságot

nem vonja többé kétségbe. Ezt a konstanzi bullát hangoztatta Rómában a királyi kancellária s ennek alapján a Szentszék, bár a bulla létezését ismételten kétségbe vonta, végre mégis tett a bemutatás jogát elismerő nyilatkozatokat.¹ Ha azonban a bulla tényleg nem létezett, a Szentszéket tulajdonképen a király tévútra vezette s ennek az ilyen félrevezetés révén megszerzett kiváltságnak jogi erejét a késő utódok joggal vitathatják. Mindenesetre jó volt, hogy a konkordatum révén a jogi helyzet tisztázódott s a király a nevezés, vagy bemutatás jogát megkapta, tekintet nélkül a kérdésre, vajjon az eddigi joggyakorlat tényleg igazi, a Szentszéktől engedélyezett kiváltságon alapult-e, vagy pedig végzetes hibában leledzett, mely gyökeres jogi orvoslásra szorult.

Az az egy tény, hogy ha a konstanzi zsinat bullája nem létezett, amint véleményem szerint tényleg nem létezett, nagyon nehéz megjelölni a módot, amint a nevezés gyakorlatából valódi jog lett, mely megilleti a királyt a konkordatumban adott engedménytől függetlenül is. Ebből megérthető olyan emberek gondolkozásmódja, akik a mai helyzetet úgy fogják fel, hogy ma nincs nevezési jog, *mert az uralkodó lemondásával, akit a konkordatumban adott engedmények illettek, illetőleg a monarchia gyakorlati megszüntetésével, természet-szerűleg megszűntek az engedmények*, így pl. a nevezés joga is. Ezek az emberek a fentebb említett gondolat-körben mozognak: a nevezésnek a konkordatumot megelőző gyakorlatából nem fejlődhetett ki igazi jog; nevezési jogot korlátlan időtartamra az uralkodó a konkordatumban kapott; a konkordatum megszüntével megszűnt tehát a bemutatási jog is.

¹ Hogy mennyire nem túlzott ez az állításunk, annak bizonyítására idézzük itt Városhy Gyula szavait, aki szerint tény, hogy Verhőczy ideje óta ezen állítólagos konstanzi kiváltságlevél képezi nemcsak Magyarország, hanem bizonyos fokig Róma szemében is a magyar királyok kinevezési jogának alapját . . . (Katholikus Szemle, 1895. 855. lap.)

Aki erre az álláspontra helyezkedik, annak végül is, ha világosan akar beszélni, ki kell jelenteni, hogy a konkordatum előtt a királynak nem is volt igazi, a jövőre nézve biztos alapokra helyezett nevezési joga. Ez mindenesetre merész szónak látszik, sokaknak különösen hangzik, de ha valaki szigorúan a jogelvek álláspontjára helyezkedik, ezt a végső következtetést pártatlan vizsgálódás után szükségszerűen le kell vonnia. S ennek a következménynek rendkívülisége ne ijesszen meg senkit; saját történetünk szolgáltat rá példát, hogy felfogások, melyeket évszázados, de hamis alapokon nyugvó hagyományok nimbusa övezett, az újabb időben mint meghaladott álláspontok szerepelnek, emlékei régi időknek, mikor hatalmi törekvéseknek kellett keresni történelmi háttérét. Emlékezzünk csak a Sylvester bulláról s a magyar királyok apostoli címéről és hatalmáról. Amint a magyar királyoknak sz. Istvánra visszavezetett apostoli méltóságáról szóló elmélet már a múlté, úgy fognak majd a főkegyuri jogok is talán rövid időn belül új beállítást nyerni s komoly emberek majd helyesen fogják értékelni jogi realitásukat.

Egy ilyen végső megállapítás meg fogja könnyíteni az állam és Egyház viszonyának esetleges újabb konkordatum útján történendő rendezését. Amint a történelem bizonyítja, ilyen egyezmények megkötésének legnagyobb akadályait az államhatalom bitorolt jogai képezték, melyeket az állam az Egyház rovására vindikált magának bizonyos felfogások és jogi szemléletek alapján. Ha mindkét fél arra az álláspontra helyezkedik, hogy csak azt követeli magának mint jogot, ami tényleg jog s előre elfogadja tételül, hogy a jogok realis rendjében nem lehetnek ellentétes értelmű jogositványok, akkor ezzel meg van teremtve a legbiztosabb alap a megegyezésre, melyben az Egyház és az állam, mint egyenrangú szerződő felek, áthatva az emberiség javát előmozdító közös munka gondolatától, szívesen fognak engedményeket tenni egymásnak.